

Samsø borge

Ved **Bent Rasmussen**

„Borge er brændte og sunkne i grus“, siger godsinspektør A. Kruse i sin sang: „Samsø, o Samsø, du grønklædte ø“.

Ja, i middelalderen blev der bygget flere borge på Samsø. De er nu alle forsvundne; men voldstederne, der ligger tilbage, vidner, som vi senere skal se, om det omtrentlige tidspunkt for deres tilblivelse.

Det kan af voldgravenes form fastslås, at de er opført omkring Valdemar I (den Stores) tid. Grundene til, at de opførtes, kan man selvfølgelig kun gisne om.

I. Visborg:

Længst mod syd på en høj bakkeknude, der falder stejlt ned mod havet, der hvor Vesborg fyr nu sender sine advarende blink ud over havet, lå i middelalderen en stor og stærk borg. De fleste rejsende på Kalundborg—Samsø—Århus-overfarten har set fyret og de bratte skrænter.

Vi går tilbage til tiden før borgen rejstes. Det må antages for ret sikkert, at her har været et Vi for Thor, tordenens gud. Skal en tordenbyge komme op over Samsø, må den komme op herfra, så det var ikke underligt, om vore hedenske forfædre fandt det naturligt her at ofre til Thor.

Hvad kan man underbygge og støtte denne teori med?

Den skik at ofre heste til Thor, holdt sig længe efter kristendommens indførelse her i landet. Det blev senere til, at man trak

syge heste derud, når man havde opgivet at kurere på dem. Så styrtede man dem ned fra den stejle skrænt.

Et par gamle mænd sad for c. 40 år siden og mindede hinanden om en begivenhed i deres barndom — altså for c. 100 år siden. De fortalte, at en mand i Pillemark havde en hest, som man ikke kunne kurere. Den blev trukket den 4 km lange vej til Visborg og styrtet ned ad skrænten — men næste morgen stod den ved gården i Pillemark. Det, der har bevaret denne historie, var jo, at hesten kom levende fra styrtet.

Da jeg spurgte, hvorfor de gjorde det, svarede de, at det vidste de ikke; men det var en gammel skik. Jeg sendte meddelelsen herom ind til Nationalmuseet, der mente, som jeg, at det var reminisenser af den gamle Thor-dyrkelse.

I samme forbindelse fortjener at nævnes, at sagn fortæller, at „Visborgmanden“ kører med 6—8 Pømmerkokker (Kalkunhaner) for sin vogn. Her er Thors gedebukke altså blevet til Pømmerkokke. Eller et andet sagn: Visborgmanden havde en so med 13 røde grise. De rejser børster, når de går gennem Kolby, så bliver der ildebrand. Der er også et sagn om en stor gryde med guldpenge.

Her på denne bakkeknude, der til den ene side er omgivet af havet og på de andre sider af en lav, udtørret havbund, som mulig er den gamle bugt, Murunavåg, der omtales i Ørvarodds saga, anlagde man Visborg. Nogle, som Saxo Grammaticus (Gr.s overs.) og Thurah's Samsøbog pag. 61 mener, at det var Absalon, som anlagde den til værn mod vendere og sørøvere, men derom vides ikke noget sikkert. Det kan være sandsynligt, da man fra bakken har en glimrende oversigt til Samsø bælt, Kalundborg fjord, Store Bælt, Fyn og over imod Jylland.

Imidlertid kan man af hele konstruktionen og formen af voldgravene se, at de stammer fra middelalderen. Borgpladsen er c. 90 m lang, omgivet af to dybt indskårne, ringformede voldgrave i den høje bakke, så vel mod land som oprindeligt også ud mod havet. Det har altid været tørre, dybe voldgrave — aldrig vandfyldte, hvad man den dag i dag let kan overbevise sig om.

Uden om den yderste voldgrav — mod havet — lå en 3 m

Visborgs voldsted. (Den mørke plet i skrænten er resterne af brønden)

bred og 4 m høj mur af kampesten forbunden med „slagen mørtel“. Havet åd og æder stadig af skrænterne, så man regner næppe forkert, når man anslår, at det har taget 15 m af bakkeskrænten.

Den sidste murrest styrtede i havet julenat 1875, og senere er den såkaldte „Marsk Stigs“ brønd gået samme vej — indtil for et par år siden kunne man endnu se resterne af stensætningen i bakkeskrænten.

Staten burde sætte et værn op imod havets stadig æden af kysten, ellers kommer den dag, da det gamle voldsted ikke er mere, og så må fyret vel også vige.

Det eneste historisk sikre fra den gamle borg er, at ridder van der Osten var høvidsmand på borgen i 1370. Han nævnes da som sådan i et forlig mellem Danmark og Hansestæderne.

Når jeg i foranstående har brugt navnet Visborg og ikke Vesborg er det bl. a. fordi jeg mener, at det er så nogenlunde sikkert at her, før borgen blev opført, har været et Vi.

Thura skriver i sin Samsø-beskrivelse fra 1728 pag. 61: „Men i hvad Oprindelse Navnet end har, saa er det vist, at det Wisborg Navn er meget gammelt, og at Stedet i Kong Waldemari Tertii Tid allerede har baaret det samme“.

„Paa Store-Canceler Griffenfeldts Epitaphio i Være (Vær) Kirke ved Steenballe-Gaard, nævnes den Salig-Herre, Herre til Brathingsborg og Wisborg, ligesom Resenius og paa Titelen af Descriptive Samsøe, kalder ham Dominus Samsøe Brathingsburgi & Visburgi.“

I „Samsø Stednavne“, udgivet af stednavneudvalget, ses, at man snart har brugt navnet Vesborg snart Visborg. Navnet Vese betyder pøl eller sumpet sted, og et sådant navn kan også svare til stedet. Idet landet har hævet sig, er den gamle bugt blevet til et sid og fugtigt stykke land. Der er netop i fjor og i år foretaget et stort afvandingsarbejde for at få de 200 tdr. land, som dette areal omfatter, gjort til nyttig agerjord. Det lå hen med stridt græs. Nu er der gravet afvandingskanaler, og en elektrisk pumpestation hæver vandet c. 5 m, så det kan løbe ud i havet. Det først afvandede areal begynder allerede at give ret gode afgrøder, og om nogle år vil man på det gamle havland se frodige marker.

II. Barfredsholm eller Blafferholm

kaldes et lille voldsted i Brattingsborg have. Det er kun 10—15 m i firkant, omgivet af vandfyldte grave. Midt på holmen er en lille stensat grav fra oldtid eller middelalderen.

Her har der i middelalderen ligget en lille borg eller våning, hvoraf der nu intet er tilbage. Et sagn fortæller, at der gik en løngang fra Visborg til Barfredsholm, så besætningen paa Visborg som en sidste udvej kunne flygte gennem denne til Barfredsholm. Sagnet må jo være helt uden forbindelse med virkeligheden, hvad man kan forstå dels af afstanden, c. 2—3 km, dels fordi der var en temmelig dybt indskaaren bugt, Murunavåg imellem.

Et andet sagn (Samsø stednavne s. 7) fortæller, at når borgherrens frue på Visborg skulle barsle, blev hun ført til Barfredsholm, indtil nedkomsten havde fundet sted, for at denne kunne foregå uden at blive forstyrret af eventuelle fjender. Navnet Blafferholm udledes af ordet barsle, altså Barsleholm.

Et tredie sagn („Thura pag. 55) fortæller, at der skal have stået et hus eller slot i gamle dage, beboet af en jomfru. Mundtlige

„sæjer“ vil vide, at hun skulle skjules her for en af familien ikke ønsket elsker, der var under hendes rang og stand.

Til tider kunne holmen på alle sider være omgivet af vand, idet „skovrenden“ ved højvande gik op i Tagsøen (eller Tagmosen“. Historien melder intet om den.

Barfredholm betyder fristed, men kan også betyde „fæstningsværk“, befæstet tårnbygning anvendt til ophold for konger på gæsterirejser. (Kækars ordbog).

Man kan endnu — med tilladelse fra grevskabet — spadserer over en skrøbelig bro over på den lille holm og fortabe sig i ensomheden og drømme sig tilbage til svundne tider.

Der findes nu et lille bygningsværk fra den nyeste tid på stedet, nemlig det såkaldte „Komtessernes dukkehus“.

Lehns greve Chr. Fr. Danneskiold-Samsø og hustru havde otte døtre og een søn, den senere lensgreve Aage D.-S.

De små komtesser havde en lille vogn og to små heste at køre med. De fandt så på og fik lov til at bygge deres dukkehus på Barfredholm.

Komtesse Clara Danneskiold-Samsø, Vadstrupgaard, siger: „Ja, det var i begyndelsen af 1890'erne, at vi fik lov til at bygge det på Barfredholm. Det var meget morsomt. Vi kørte selv de røde mursten derud i vor lille vogn med de to små heste for, så vi gjorde selv det meste af arbejdet og morede os udmærket ved at se vort eget lille byggeføretagende skride frem. Det blev i to etager, hvoraf stueetagen er den største“. Her var plads til at lege med dukkerne inde i huset, når de var derude.

Komtesserne mindes endnu en gang imellem dukkehuset og de fornøjelige timer, de har tilbragt herude. Det bliver nok den sidste „tårnbygning“ på den lille holm.

KILDER

Saxo (Grundtvigs oversættelse).

Thura: Beskrivelse over øen Samsø.

Fr. Poulsen: Samsø.

Samsø stednavne.

Bent Rasmussen: „Somso, Danmarks Midtpunkt.